

– Kik?

– Hát ők. A látogatók – suttogta a feleségem, akivel együtt élek.

– Miért hazudsz? – kérdeztem. – Azok a látogatók, akikről beszélsz, nincsenek.

A feleségem, akivel együtt élek, akkor hátulról átkarolta a derekam, az arcát pedig a tarkómhoz szorította.

– Én csak azt szeretném, ha véget érne már ez a lidércnyomás – mondta halkán.

– A lidércnyomásnak sosem lesz vége – mondtam. – Ha pedig kiderül, hogy mi vagyunk a látogatók, félnünk sincs mitől – folytattam. – Akkor mások fognak félni tőlünk. Ilyen egyszerű ez. Csodálkozom rajta, hogy már előbb nem jutott az eszembe.

A feleségemnek, akivel együtt élek, hangosan vert a szíve. A mámorító érzéstől, hogy egyetlen pillanat alatt más ember lettem, határtalan öröm áradt szét a bensőmben, s reggelig hevített a tüze. Ahogy felvirradt, szaladtam át Emilhez. Tánctánár barátomom látszott ugyan a másnaposság, de ő is bizakodó volt. A festő szeretője nemkülönben.

– Ne vesztegessük az időt – mondta. – Van mit behoznunk.

DÉRY TIBOR LEVELESLÁDÁJÁBÓL

Az „X. Y. levelesládájából” ismert szövegek közlési forma: pusztán tallózásnak tetsző válogatás, amely azonban látszólagos esetlegességei ellenére arra törekszik, hogy adalékokkal szolgáljon az író személyiségének, baráti és társadalmi kapcsolatainak, a kornak, azoknak az élményeknek alaposabb megismeréséhez, amelyek utóbb beépültek a művekbe.

Déry Tibor levelei – hagyatékának részeként – 1980-ban a Petőfi Irodalmi Múzeumba kerültek. Válogatásunk csak ízeletet adhat a közel nyolcezer levelet számláló gyűjteményből, amelynek feldolgozása megtörtént, részleges közzététele is megkezdődött. A hagyaték elfeledett és ismeretlen értékeit nyilvánosságra hozó

DÉRY ARCHÍVUM című sorozatban HÁROM ASSZONY címmel megjelentek három feleségéhez írt levelei, s remélhetőleg hamarosan kézbe vehetjük az édesanyjával folytatott levelezést is. Az Illyés Gyulával váltott leveleket a KÖLTŐ, FELELJ! című tanulmánykötet tartalmazza; más publikációk is merítettek a gazdag anyagból.

A kiválasztott leveleket időrendbe soroltuk és kismértékben igazodván a mai helyesíráshoz szöveghűen közöljük, csak a keltezéseket egységesítettük és helyeztük (ha kellett, kiegészítve őket) a megszólítások fölé. – A jegyzetekben a legszükségesebb tudnivalókra szorítkozunk.

Botka Ferenc

Déry Tibor – édesanyjának

St. Gallen, 1911. szeptember 19.

Drága Mamus!

Egyszerre fogod megkapni e levelet a másikkal, a tegnapi keltezésével, mert mostanáig nem volt alkalmam feladni. Pozitívat megint nem tudok közölni Veled, azonkívül, hogy túl vagyok a vizsgákon, mégpedig nagyon szép sikerrel. Németből írásbelit kaptam: „Utazásom St. Gallenba”, és azt hiszem, nagyon jól sikerült, mert a legjobb osztályba raktak, azok közé, akik Németországban születtek. A francia dolgozat ugyanilyen jól sikerült, a franciákkal kerülök egy osztályba. Ami az angolt illeti, az utolsó előtti osztályba kerülök. Az órarendem még mindig nincs készen, de azt hiszem, már holnap tudathatom Veled. Holnap már kezdődnek is az első óráim, aminek tényleg örülök, mert látom a jóindulatot a tanároknak. Az igazgató is nagyon kedves ember.

Egyelőre szörnyen unatkozom, mert még nem érkezett meg a szobatársam, a legtovább növendéktől meg távol tartom magam, mert nagy részük buta és közönséges modorú. A könyveimet már sóvárogva várom, és ugyancsak nagyon várom az én franciámat, benne van minden reményem.

A koszt ma már nem volt olyan jó, mint tegnap, de élvezhető és egészséges. A főzeléket hősiesen legyűrtem, viszont a vörösbor (vizzel vegyítve) és a must egészen kiváló.

Mamus! El sem tudod képzelni, milyen rendes lettem, a cipőmet este kikészítettem, a ruhámat magam tisztítom, és minden egyes darabnak megvan a maga helye. A borotválkozás remekül megy az új szappannal. Fürödni még nem fürödtem, de holnap fogok.

Küldd el a fényképeiteket, jól becsomagolva, amilyen hamar csak tudod, mert a szoba annyira vigasztalan így.

Írjál. Ezerszer csókol

Tibuli

A kereskedelmi érettségi (1911) után Déryt szülei egy bennlakásos magániskolába küldték St. Gallenba, ahol nyelveket és kereskedelmi ismereteket tanult.

Az édesanyjának írt levelek eredetileg német nyelvűek, a fordítás Schulz Katalin munkája.

Déry Tibor – édesanyjának

Bécs, 1921. február 22.

Drága Mamus!

Két levelet kell most már megválaszolnom. Szorgalmas voltál, én viszont lusta, vagyis nem lusta (hiszen tudod, mamus, mindig van mentségem), hanem megint olyan őrült sok dolgom volt, hogy nem jutottam hozzá. Mindamellet nem vagyok akkora késésben, vasárnap helyett ma, kedden írok.

Eduardtól vagy a Fabank igazgatójától eddig nem kaptam értesítést (ez persze nem megy olyan gyorsan!), viszont Hódostól jött újra levél, amely a már Teáltalad közölt információkat tartalmazza...

És most a tőzsdéről! Csak egyvalamit akarok erről még egyszer elmondani. Nézd, Mamus, nem kell annyira kétségbeesned, hogy a bessz még mindig tart. Emlékezz csak azokra az időkre, amikor a papírok igen jól álltak – ez mindig hónapokig tartott –, azután megint estek, és ez a mozgás is eltartott néhány hónapig. Az áraknak ez a hullámzása szabályos és törvényszerű dolog, csak Te még nem vetted észre, mivel korábban nem sokat törődtél az árakkal, mert nem állt szándékodban spekulálni. Az utóbbi időben mindenesetre észrevehetted, hiszen például az utolsó hossz is – akkor, amikor azt tanácsoltam Neked, hogy add el a papírokat – több hónapig tartott. Most újra a bessz van soron, de a világgazdaság működésének szüntelen hullámzását semmi olyasmi nem képes feltartóztatni, mint mondjuk holmi pénzügyminiszteri rendelet, még a legnagyobb katasztrófa sem, hiszen az egészhez képest az is csak helyi természetű – és ezért újra emelkedniük kell az árfolyamoknak. Maximum két hónapon belül, ahogy a szakemberek is állítják. Most semmiképpen ne adj el! Még ha további fél évig vagy tovább kellene is tartanod a papírokat, kamatban úgyszólván csak kicsi a veszteség – 200 000 Kr kölcsön esetén (több nyilván nincs is Neked!) – ez 8% mellett csak 8000 Kr-t jelent! Szóval, az isten szerelmére, Mamuskám, mire fel ez az állandó aggodás!

A Bácsinak ajánlott verssoraidat, kérlek, feltétlenül küldd el nekem! A diadalod a fogalmazványfuzetteddel teljesen jogos. Az egyik írásodat – a *Költészet és valóság*ról, azt hiszem – és a *Wallenstein* utolsó felvonásáról szólót is olvastam, persze nagyon régen. Csakhogy Te vagy az én irodalmi mamám is! Azonnal írjál a Gross professzornál tett látogatásodról, és nagyon kérlek, azonnal menj el Törökhöz! Őrület így halasztani a dolgot, és miért? Végül mégiscsak el kell menned!

Nos, ami engem illet, nem sok újságom van: napjaim szakadatlan munkában telnek. Most megint annyi dolgom volt, hogy még a színházba járást is elhanyagoltam, és egy hónapja se színházban, se moziban nem voltam. Most ismét két cikket írok a *Nyugat*nak: az egyiket a dadaizmusról, a másikat (épp most fejeztem be) a nemzeti irodalomról, válaszként Móricznak egy párhuzamos cikkére. Azt, hogy egy itteni kiadónak eladtam egy novellát 10 000 Kr-ért, már írtam is Neked. Ezen a novellán kezdek most dolgozni. A folyóirattal való tárgyalásaim a szóba jöhető lektori állásról még nem zárultak le, mivel a szerkesztő elutazott egy hétre, és csak ma jött vissza. Más részről is ajánlottak lektori állást, amelyet biztosan el is fogadok majd, ha létrejön az érintett kiadó, ami csak egy-két hét kérdése. Mármint, ha megvan ez a két állás, akkor az újságcikkek számát csökkenthetem, s biztos és tökéletesen elegendő jövedelem lesz nem túl sok kötött munkával, s annál több szabadidőm marad a saját dolgaimra.

Az olvasmányaim most főleg tudományosak – természettudomány! Az a régebben oly gyakran felemlgetett óhajod, hogy ezzel foglalkozzam, most tehát teljesült, amiből persze nemcsak az következik, hogy igazad volt, hanem az is, hogy a dolgoknak és a természetnek szabad folyást kell engedni, nem kell a fejlődést erőltetni, mert az érdeklődés megjön a korról, és csak akkor válik szervessé szívben és lélekben. Intelem Georgi nevelésére nézvést is, Mamuskám! Most elhatároztam, hogy Einsteint fogok olvasni: az orosz forradalom mellett az ő kutatása az elmúlt két század legnagyobb eseménye! Vedd meg Te is a könyvét, *Az általános és speciális relativitáselmélet*ről, ez biztosan nem fog fárasztani!

Irén jövő héten jön Svájcba, és néhány napig itt marad. Lilitől még nem kaptam értesítést, írtam neki éppen pár sort. Hódosnak is válaszoltam, a Nagymamának Olga írt tegnap.

Tegnap Pali és Feri volt nálunk vacsorán, holnap vagy holnapután, azt hiszem, megint vendégek jönnek. Minden egyéb a szokásos. Az idő remek, csodálatos hold süt be az ablakon. Bárcsak ez volna már a végleges tavasz! Milyen ott az idő? Georgi még mindig nem válaszolt, ez az utolsó alkalom, hogy megemlítem. Ezer, ezer csók

a Te Tiborod

1920 októberében Déry Bécsbe emigrált. A mama azt szorgalmazta, hogy kereskedelmi vagy pénzügyi pályán helyezkedjen el, ő azonban írásból kívánt megélni.

Eduard – Breisach Eduárd, távoli rokon, a bécsi tőzsde elnöke.

Hódos – Hódos Béla budapesti ügyvéd, a Fabank munkatársa.

Bácsi – Rosenberg Hermann, a mama öccse, a Nasci Fakitermelő és Feldolgozó Rt. igazgatója.

Gross professor, Török – dr. Grósz Emil szemész, egyetemi tanár; dr. Török Lajos bőrgyógyász.

Két cikket írok a Nyugatnak – DADAIZMUS. *Nyugat*, 1921. április 1.; utánközlés: D. T.: BOTLADOZÁS. 1978. I. köt. 268–277. o. – *A „másik”*: AMERIKAI MAGYAR KÖLTÉSZET, utóbb a *Független Szemle* áprilisi számában jelent meg; utánközlés: BOTLADOZÁS. I. köt. 254–260. o.

Eladtam egy novellát – valószínűleg A KÉT NŐVÉR-ről van szó, amely 1921-ben a Pegazus Kiadónál jelent meg.

A folyóirattal való tárgyalás – feltehetően a *Bécsi Magyar Újsághoz* közel álló, 1921. november 29-én meginduló *Panorama* előkészítőivel tárgyal.

Georgi – az író öccse.

Irén – Déry 1920-ban feleségül vette Pfeiffer Olgát, Irén az ő nővére.

Lili – Rosenberg Hermann lánya, Szilasi Vilmos filozófus felesége.

Pali és Feri – Bródy Pál, távoli rokon, 1932–1941 között a Magyar Színház igazgatója; Szilasi Ferenc – Szilasi Vilmos öccse, ügyvéd.

Szilasi Vilmos – Déry Tibornak

[Freiburg i. Br.], 1922. július 30.

Kedves Barátom!

Csak azt nem értem, hogy nem kaptál tőlem levelet. Én írtam neked mintegy négy hét előtt, amikor ide hazajöttem, s még én csodálkoztam, hogy te nem írsz, főleg pedig, hogy nem kapok egy példányt a verskötetből, amit már nagyon vártam. – Legutóbbi levelemben megírtam neked azt is, hogy Lili házat kapott Feldafingban, a Starnbergi tó partján, Münchentől 40 percnyire. Már ott is van, berendezkedni. Nekem még kémiai dolgaim vannak 2-áig, akkor utazom. Címünk Feldafing bei München, Kalvarienberg 147. A részletekről, a hogyokról és miértekről, majd személyesen.

Nagyon örülök, hogy jöttök, csak Isten engedje, hogy minden jól sikerüljön. Itt most pokoli a drágaság, de talán mégis jobb, mint Bécsben. Babitsék vannak itt mintegy tíz napja, s jönnek velem Feldafingba. Ez keresztezi azon számításomat, hogy hozánk jöttök, mert amíg Babitsék itt vannak, teli a ház, s Lili képtelen több vendéget egyszerre látni. Ez nagyon fáj nekem, tulajdonképpen azt gondoltam, később fogtok Ti kijönni. Azt sem tudom, mikor jönnek Lili szülei, s mikor az én anyám. Szóval a legteljesebb torlódása a látogatóknak, miután három évig senki sem látogatott meg. Ezt el kell néznetek nekünk, s tudomásul venni, hogy házuk és szeretetünk együtt állnak rendelkezésükre, mielőst ez a rumli elmúlt: ami az ősz beálltával, november elejéig biztosan itt lesz. No mindenről beszélünk majd személyesen. Mert – nem tudom

ugyan, milyenek anyagi viszonyaid –, de talán mégis lehetséges volna, hogy eljöttök most Feldafingba, ahol próbálunk benneteket olcsón elhelyezni – talán egy parasztnál, aki enni is ad, vagy ilyenvalamit –, még körülnézek, s el tudjátok határozni, hogy mit terveztek a jövőre. Azt hiszem, ez lenne már mostan a leghelyesebb. Minden további értesítést Feldafingba várok.

A remélhetőleg mielőbbi viszontlátásig mindkettőtöket ölel szeretettel

Vilid

Déryék 1922. szeptember végétől élvezték – közel teljes éven át – Szilasiék feldafingi vendégszeretétét.

Egy példányt a verskötetből – LÓ, BÚZA, EMBER. 1922. április végén jelent meg Bernáth Aurél kézzel aranyozott címlapjával.

Chémiai dolgaim – Szilasiéknak kisebb drogériájuk volt Freiburgban.

Babitsék – Babits Mihály közeli barátságban állt Szilasi Vilmossal, a húszas években – feleségével, Török Sophie-val – többször voltak Szilasiék vendégei Feldafingban.

Bernáth Aurél – Déry Tibornak

[Berlin–]Charlottenburg, 1923. szeptember 11.

Tiborkám,

levele mint egy kisebbfajta bomba, úgy hatott rám. Maga egyben kezd nekem nagyon miszterióz lenni ezzel a hirtelen pénzszerzésekkel. Ezt nem szeretem, ki a napfényre a tényállással.

De mondanom sem kell, végtelenül örülök mindennek. Én is rajta leszek, drágám, hogy mielőbb kijussak. Még ma sem tudtam megkapni a csontfaragó címét az Edittől. Pedig én az első hónapok nehézségét valószínű ezzel fogom (ha lehet) egyensúlyozni, mert igazán nem tudom, mi adódhatik más egyelőre ott. Hisz maga majd meglátja, s mindenről beszámol. Nagyon fontos, hogy menjen fel Medgyes László festőhöz, kinek címét Péri adta: rue de Faubourg St. Jacques 26/III. Ő valamikor a MA-nak az embere volt. Azóta elgárgyult, mint látom pár francia képeslapban. Ő ismeri az egész francia művészgardát, s el fogja vinni valami körülményes című klubba, ahol megismerkedhet mindenkivel. (Főleg ismerkedjen meg Gleizessel, hallom Péritől, hogy nagyon szeretetreméltó ember, úgyszintén Medgyes is.)

Más párizsi címet egyelőre még nem tudok írni, mert Hajdu Gyula még nem felelt Alice levelére, akitől kért ő mindenféle címetek. Én Rosingertől a Maga számára nem kérek pártemberek címét – majd Hajdu Gyula küldi ezeket is, ha idejében nem érkezne meg, Medgyes címére elküldöm Párizsba.

Én még csak egyetlen címet tudok, egy rabbiét, 7 rue Tailbort (a nevét nem tudom), itt esetleg lehet benzint felvenni, ha kiadja magát mint üldözött egyetemi hallgató. (Ezt keresse fel, a rabbik vajszívűek.)

Egy tényérmosogató-címet is tudok, illetve egy munkaközvetítőt tényérmosogatáshoz. 99 rue Saint Honoré. Erre, remélem, nem lesz szükség.

Ha Ivan Gollt megismeri, ő esetleg a *l'Humanité*hoz ajánlhatja magát, ha esetleg érdemes pártembert nem ismerne meg.

Én rajta leszek, drágám, hogy minél több címet fölhajszoljak, s ha már elutaztak volna, Medgyes címére megy minden.

Én még nem mehetek. Először, mert messze van még az egészség, másodsor ilyen

összetört állapotban nem indulhatok a télnek. Az a szándékom, hogy pár hétre magyarhonba utazom, s aztán visszajövök ide – addig is, míg nem mehetek. Párizsból már magyarországi címemre írjon: Kaposvár, Kálvária u. 7., ha nem is volnék otthon, anyám utánam küldi.

Most pedig búcsúznak, Tiborkám, a viszontlátásig meleg szeretettel ölelem

A.
és minden jót!

A vers csak nem jön!

1923 őszén Dérynek sikerült a *Nyugat*nak eladnia Feldafingban írt ALKONYODIK, A BÁRÁNYOK ELVÉREZNEK című kisregényét; elhatározta, hogy honoráriumával Párizsban próbál szerencsét. Utazását nagybátyja, Rosenberg Hermann is támogatta.

Csontfaragó – bécsi emigrációja idején Bernáth Aurél egy Schmeichler nevű csontfaragó műhelyében kereste meg kenyerét.

Edittől – Merész Edit, a levéltíró gyermekkori szerelme, később barátja.

Péri – Péri László konstruktivista festő és grafikus.

Gleizzessel – Albert Gleizes francia festő és grafikus.

Hajdu Gyula – egyetemi hallgató, utóbb a nemzetközi jog professzora a budapesti Jogi Egyetemen.

Alice – Pártos Aliz orvos, utóbb Bernáth felesége.

Rosingertől – Réz Andor kommunista kritikus, az *Egység* című folyóirat munkatársa.

Ivan Goll – a dadaisták köréből induló, németül és franciául író költő.

Kassák Lajos – Déry Tibornak

Budapest, 1928. augusztus 29.

Kedves Déry Tibor,

ne haragudjon, hogy ilyen hosszú idő múltán válaszolok csak, de részben egészen agyon vagyok strapálva, s részben arra is vártam, hogy a nyomdászfiúktól valami pénzt tudjak összekaparni. Sajnos ebből egyelőre semmi sem lett.

Jobban megy már a munka? Ismerem én azokat a kínládásokat, mikor az ember nem tud belezökkenni a rendes iramba. De jó, hogy ez csak rövid ideig szokott tartani. Utána aztán mégiscsak megmutatkoznak a hosszabb pihenés eredményei. Nagyon kíváncsi vagyok a regényére, úgy látom, ez a munkája fejlődésének kritikus pontján készül el. Nem kétséges előttem, hogy egészen más lesz, mint a legutóbbi regénye volt, szóval „realisztikusabb” lesz. Kétségtelenül én ezt az utat látom a jövő útjának. Most készülő *Angyalföld* című regényemmel én is ezen az úton járok. Különben azt hiszem, eddigi munkásságomnak ez a legérettebb és letisztultabb terméke. A *Nyugat* már meg is kezdte a közlését. Osvát s még néhányan, akik körülbelül a regény felét ismerik, el vannak tőle ragadtatva. S mondom, én magam sem tartom utolsó munkámnak.

A lap már nyomdában van, néhány nap múlva már meg is jelenik. Hogy milyen lesz? Majd meglátjuk. Határozott választ erre a kérdésre bizony még én sem tudnék adni. S ha hibái lesznek, mint ahogyan lesznek, annak nem egyedül én vagyok az oka. És hiszem, hogy ezeket a fogyatékoságokat nagyon rövid időn belül ki is lehet heverni. Ha csak valami roppant nagyon nem ismertem félre az élet mai állását, akkor azt jósolhatom, hogy mégiscsak ez a lap lesz az, amire ma némileg szükség van Magyarországon. De lehet, hogy ezt nagy részben az én törhetetlen optimizmusom mondatja

velem. Arra azonban semmi okunk, hogy eleve föladjuk a jóreményeinket. Ha van ideje, írjon néhány sort.

Szívesen üdvözlí:

Kassák Lajos

Déry 1926 őszén tért haza az emigrációból, s a *Nyugat* mellett Kassák Lajos folyóirataihoz, a *Dokumentum*hoz (1926–1927) és a *Munkához* (1928–1939) is kötődött.

Kíváncsi vagyok a regényére – valószínűleg AZ ÁTUTAZÓ (később PESTI FELHŐJÁTÉK) címmel közöltetett kisregény.

Legutóbbi regénye – a szürrealista ÉBREDJETEK FEL!

Kassák Lajos – Déry Tibornak

Budapest, 1929. április 23.

Kedves Déry,

Fiatal munkás című versét megkaptam, annak idején mutatta nekem – tetszett, mint ahogyan most is tetszik, de sajnos vagy négy hét előtt már megjelent a *Népszavában*, tehát a *Munkában* lehetetlen közölni. Ellenben Illyés mutatta újabb verseit, elkértem tőle, az *Énekelj, költő* címűt szívesen hoznám, de kérem, hogy két szót változtasson meg benne. Így gondolván *szarevők* helyett *moslékevők*, *húgyszagúak* helyett *izzadságszagúak*. Azt hiszem, ez a vers lényegén semmit sem változtatna. Különben a látott versei mind szépek. Örülök neki, hogy dolgozik – én csak dolgozgatok. Új regényemet formálisan még [el] sem kezdtem. De holnap vagy holnapután beleharapok.

Kérem, egyezzen bele az említett vers két szóváltoztatásába, s akkor a 8-ik számban közölni fogom. – Írja meg véleményét.

Üdvözlí

Kassák Lajos

Az ÉNEKELJ, KÖLTŐ – a *Munka* 1929. júniusi számában. Utánközlése: D. T.: A FELHŐÁLLATOK. 1976. 164–165. o.

Új regényemet – MARIKA, ÉNEKELJ!

Déry Tibor – Mihályi Ödönnek és feleségének

[Prága, 1929. május]

Kedves d. és d.!

Hát kikötöttem végül: Melantrichova 17. III. u Vilkova – cseh háziasszonyok, villamoskalauzok és rendőrök ellen folytatott hősiességem után, melyben vér nem folyt, de annyit köpködtem dühömben, mint egy megnáthásodott papagáj. Ez egy elvarázsolt város, a kávéházak az emeleten vannak, a mozik a pincékben, az utcák a házakban, a villamosokban képes folyóiratok lógnak, és a nők jobb meggyőződésük ellenére olyan kövérek, mintha nem lett volna világháború. Szüzességemet természetesen már többször és többszörösen elvesztettem (hát most jobb?) (persze hogy jobb, szerelem nélkül nem ér semmit az élet), mozt még inkább el lehet nélkülözni, de minden nap voltam eddig egyszer moziban is, kivéve tegnap, amikor kétszer voltam. Holnap új életet kezdek.

A cseh nyelvvel kegyetlen hadilábon állok, a legnagyobb bajokba jutok. – Egy cipésznél megismerkedtem egy hölgygel, akiről azt hittem, hogy k..., holott egy orientalista filológus egyetemi tanárnak a felesége, és egy hentesnél megismerkedtem egy másikkal, akiről azt hittem, hogy egy egyetemi tanárnak a felesége, nagyon meg voltam lepve, amikor azonnal szállodába hívott. Ez a sok sziszegő hang egészen megzavar. Tegnap több úriembernél nagy konsternációt keltem, megkérdeztem tőlük legsajátosabb prágai dialektusomban: pardon Monsieur, wo ist die slečna? – amire zavartan s bután mosolyogtak, mert persze nem találhatták ki szegények, hogy egy utcát kérdeks, amit smečkának hívnak? És így tovább – minden napra egy tojás, az első hetem igen változatos volt, minden utcasarkon egy meglepetés várt, rengeteg pénzem fogyott el (Dusi megnyugodhat, mert Mihályi úr nem frekvenciát ad Adriát, különben tudná, hogy nem 20-ba, hanem 35-be kerül egy szoba), magyarral még csak egyel találkoztam, s attól is gyomormérgezést kaptam. Az életnek komoly oldalairól még nem tudok referálni, még alig kerestem fel valakit, egy rendező kivételével, aki már olvassa a darabomat. Két-három nap múlva befejezem a Kesselt, s akkor több időm lesz. Tetszik a város, de azért egyelőre még nem vagyok túlságosan boldog – miért?

Üdítő szép napjaim voltak Bogdányban, kedves dédénék, hálás vagyok érte, és még egyszer sokszor köszönöm. Szeretném hamarosan viszontlátni magukat, ha nem is B.-ban, onnét menjenek el! Ha ott maradnak, én megint odajövök, de inkább menjenek el! Akinek ideje van kettejük közül, az írjon nekem, még félig-meddig bogdányinak érzem magam, s rendkívül nyugtalanít, hogy milyen idő van, s hogy mi van Sztaskóval, mindennel. Én majd még megírom, ha lesz, prágai eredményeimet. Ölelem sokszor mindkettőjüket

T.

Nem jött postám?

Mihályi Ödön – a magyar avantgárd köreiből induló költő. FEKETE VIHART KAVARTÁL (1968) című posztumusz kötetének előszavában Déry Tibor felidézi alakját. 1929 tavaszán Déry több héten át vendégeskedett Mihályi Kassa közelében lévő garbócbogdányi birtokán. Májusban Prágába utazott, hogy megkísérlje előadatni dadaista szindarabját, AZ ÓRIÁSCSECSEMŐ-T.

Ez egy elvarázsolt város – a levélben leírtak utóbb beépültek A PRÁGAI LÁNY című novellába.

Dusi – Mihályi Ödön felesége.

Befejezem a Kesselt – Déry Joseph Kessel A REPÜLŐTISZT című regényének fordításán dolgozott.

Déry Tibor – édesanyjának

Palma de Mallorca, 1934. november 5.

Mamus,

szóval, hogy mindent pontosan elmeséljek Neked, kétnapos barcelonai tartózkodás után este hajóztam el Palmára, és egy csillagfényes, enyhe éjszaka után – amelyet a fedélzeten töltöttem, mert így volt a legolcsóbb – érkeztem meg, a kikötőben már várt a bécsi barátom.

Maga Barcelona semmi különös: nemzetközi nagyváros, amely legfeljebb eleven-ségével, utcai életével és öt pálmájával üt el más nagyvárosoktól. Palma, Mallorca szigetének fővárosa szintén nagy, van cca 100 000 lakosa, autóbusza, villamosa. A külső villanegyedben, villamossal húszpercnnyire a központtól vettem ki mindjárt másnap egy szobát.

Ez úgyszólván önálló lakás egy kis különálló házacskában, van benne egy fürdőszobaszerű mellékhelyiség, amelyben egy agyagedény szolgál méltóságteljesen fürdőkád gyanánt, folyóvíz, villany.

Az ablakom előtt van egy kis veteményes, hátrébb egy domb píneákkal, a lapos tetőn egy aprócska terasz – és mindez nem egész 30 pengőért. A tenger persze tízpercre van, úgyhogy a fürdés nem lesz olyan kényelmes, mint Dubrovnikban.

Maga a város sincs olyan szép, mint Dubrovnik. A sziget persze csodálatos, Palma viszont sokkal városiasabb, és nem alkalmas annyira a fürdőéletre, kivéve azokat a penziókat és szállodákat, amelyek közvetlenül a tengerparton vannak, de nekem túl drágák.

En magam takarítok, reggelit és ebédet a szomszédasszonyomtól, egy volt szakácsnőtől kapok, aki most nyugdíjban van. Hogy mennyibe kerül, azt egyelőre még nem tudom; pár nap múlva fogja megmondani, ha majd neki magának lesz áttekintése. A vendéglői koszt nekem valószínűleg túl drága, a legolcsóbb körülbelül 1 pengő 60, szóval jóval drágább, mint Dalmáciában. De talán még nem ismerem ki magam eléggé, és később fogom csak átlátni ezt az országot.

Mindjárt, amint a szobát elfoglaltam, háromnapos gyalogtúrára indultunk a bécsi-vel, ugyanis még nem vezették be a villanyt, és erre azt gondoltam, kihasználom azt az időt, ameddig ez tart. Első nap a hegyekben voltunk, egy faluban, ahol Chopin töltött egy telet, második nap a part mentén gyalogoltunk, egy 200 méter magas sziklafalon – a legszebb, amit csak el tudsz képzelni. A harmadik napon hazajöttünk, akkor egyébként esett is. A szállás nagyon olcsó Spanyolországban, 1 pengő 40; ennivalót hátizsákban vittünk magunkkal. Fürödni még nem fürödtem, két napig esett, és azóta a víz a legszebb napsütés ellenére is lehűlt.

Ha még azt is megírom, hogy tegnap, vasárnap csodálatos sétalóutat fedeztem fel a lakásom közelében, és hogy a szomszéd házakban majdnem kizárólag németek laknak, akkor, azt hiszem, mindent megírtam, amit ez ideig tudok. Az első napokban csak ógyelgek, amíg nem szilárdul meg az életbeosztásom, azután valószínűleg két-három nap múlva elkezdek dolgozni.

Hogy vagy, Mamus, írjál meg mindent őszintén, hogy pontosan mi van Veled, még ha néha úgynevezett panaszlevél lesz is belőle – szeretném pontosan tudni az igazat. Milyen az új házaspár, és hogyan töltötöd az első vasárnapokat? Georgi írt végül? Küldd el a levelét, ha igen, és az esetleges egyéb postámat is. Már türelmetlen vagyok, két hete nincs hírem Felőled.

Éppen most fedeztem fel, hogy egy füzetet, amelyre szükségem van, odahaza felejtettem. Te nem találnád meg, és ezért megkérem egy ismerősömet, aki – minthogy kivehető lapokból állt – összefűzte, és így meg is fogja ismerni – hogy déltájt keressen fel Téged, és keresse meg a ruhásszekrényben, alul, ahová a füzeteimet és kézirataimat pakoltam. Lehetséges, hogy talán a könyvszekrényben van, de nem hiszem. Nagyon kérlek, azonnal add oda a Berendnek, hogy ajánlva csomagként vagy kéziratként – ahogy olcsóbb – ideküldje, sürgősen szükségem van rá!

Az útvánkost sajnos szintén otthon felejtettem!

Szóval, Mamus, várom a leveledet! Kérlek, ne vidd túlzásba a spórolást, és írd meg, jársz-e moziba, és kivel jössz össze stb. Ezer, ezer csók a Te

T.-d.

1934. november elejétől 1935. június végéig Déry Mallorcán tartózkodott, itt írta meg A BEFEJEZETLEN MONDAT második kötetét.

Bécsi barátom – Hans Suchny költő és festő, a MA bécsi évfolyamainak felelős szerkesztője. A harmincas években Mallorcán telepedett le, egy lóversenyújságot szerkesztett.

A fürdés nem lesz olyan kényelmes, mint Dubrovnikban – Déry 1933 januárja és augusztusa között Dalmáciában élt.

Egy faluban, ahol Chopin töltött egy telet – Valldemossa. Karthauzi kolostorában 1838–39 telén időzött Frédéric Chopin George Sand társaságában.

A part mentén gyalogoltunk – Déryék a sziget nyugati partja mentén jutottak – Deia érintésével – Soller kikötőjébe.

Milyen az új házaspár? – a mama új albérlői.

Berend – Berend László, a Nasici Rt. főpénztárosa.

Arthur Koestler – Déry Tibornak

[Párizs, 1935.] december 21.

Kedves Déry,

nagyon örültem a levelében közölt tényeknek; kitűnő dolog úgy a lap, mint a Maga számára, hogy ilyen szép és izgalmas hatáskörre talált. Sajnos attól félek, hogy Maga az én levelemnek kevésbé fog örülni: énreám a következő két-három hónap alatt abszolúte nem lehet számítani. Mióta Londonból visszajöttem – a levelét csak itt, Párizsban kaptam kézhez, ezért a késedelem –, egy olyan idő- és idegabszorbeáló munkába vagyok befogva, hogy még a *Tagebuch* iránti szerződéses kötelezettségeimnek is alig tehetek eleget. És mivel nem szeretek ígéretetni, halasztgatni, szavat szegni, jobb, ha ilyen kereken megmondom, hogy egyelőre nem írhatok maguknak. Úgyszintén nem küldhetek máshova írt cikkekből kópiát, mert az a Maguk keretébe nem illik bele.

Hogy valamiképpen megmutassam legalább a jóakaratom, beszéltem az itteni „Inpress” sajtóügynökséggel – kitűnő napi hirszolgálatuk van, főképp Németországról –, akik megígérték nekem, hogy rendszeresen küldenek majd Magának ingyempéldányt; úgyszintén a *Regards* című baloldali hetilap. Ami a Maguk *Kultúrsemle* rovatát illeti, van egy – talán fölösleges – tippem: a *Basler National Zeitung*, mely különben is jelenleg a legkitűnőbb német nyelvű lap, érdemes abonnálni, nem drága, vasárnaponként közöl egy *Kulturspiegel*t, melyben igen jó anyagot lehet találni. Azután itt van az új baloldali francia hetilap: *Vendredi*, mely sokkal jobb, mint *Marianne*, etc.; aztán, persze a nélkülözhetetlen *Lu*. Politikai és közgazdasági szempontból a legjobb német emigránslap a *Tagebuch*; a többi emigránslapot nem érdemes számon tartani. – Mind ezt Maga valószínűleg úgyis tudja. Noch etwas: ha Magukat a dolog *nagyon* érdekelné, megpróbálnám megkérni E. E. Kischt, küldjön Maguknak új, még eddig meg nem jelent Ausztrália-könyvéből egy fejezetet; de ezt csak akkor, ha Maga nékem írna, hogy tényleg érdekli a dolog. Im Allgemeinen azt hiszem, sőt tapasztalatból tudom, hogy egy külföldi lapokból úgyesen házilag összeszerkesztett kultúrrovat rendesen jobb szokott lenni, mint az original tudósítás.

Remélem, Öregem, nem haragszik, hogy nem segíthetek?

Más. Nagy szívességet tenne nekem, ha fölhívná Magdust (Nagybátony–Ujlaki cég, telefon 27430, Kavics-osztályt kell kérni, azután Benedek Magdát), és megmondaná neki, hogy sok szeretettel gondolok reá, undsoweiter. Ezt ugyan meg is írhatnám neki,

azonban azt szeretném, ha az az igazán jóra való és kedves kislány hébe-hóba bekerülne a Maguk társaságába, kávéházába, és nem süppedne el teljesen a pesti jampecek között; sohse találkoztam még Pesten ilyen rendes nővel.

Was noch? Hogy mi van a nőekkel? Oerök baj.

Hát sok szerencsét a munkához,

jó barátsággal üdvözli Magukat

P. S. Jó volna, ha közölnének valamit az Anna Seghers Ausztria-könyvéből (*Der Weg durch den Februar*). Jó könyv továbbá: Bodo Uhse: *Söldner und Soldat*. Mindkettő kapható a *Népszava* könyvesboltjában.

A. Koestler

7, rue Antoine Chantin

Paris, 14e.

Mallorcából való visszatérése után Déryt felkérték a baloldali *Gondolat* című folyóirat szerkesztésében való részvételre. („Liberális” elvei miatt e megbízás már az 1936. évi első szám után megszűnt.)

Tagebuch – teljes nevén: *Das Neue Tage-Buch*; az 1934–35 között Párizsban megjelenő folyóiratot Josef Bornstein szerkesztette. – A levélíró ebben az időben az ugyancsak Párizsban működő Institut zur Studien des Faschismust irányította társadalmi munkában. Vö. A. Koestler: *Ein Gott der Keiner war*. Wien, 1950. 72. o.

Déry Tibor – Gellért Oszkárnak

Budapest, 1936. július 7.

Igen tisztelt Uram!

Tegnap rövid beszélgetésünk folytatásaként engedje meg nekem mint a *Nyugat* közel 20 éves munkatársának, hogy elmondjam beszélgetésünk kapcsán kialakult véleményemet.

A *Nyugat* megnagyobbította könyvkiadó vállalatát. Tudomásom szerint ebből az alkalomból több munkatársát felszólította arra, hogy írjanak számára egy kötetet. Én ebben a megtiszteltetésben nem részesültem. Bevallom, arra gondoltam, hogy ha másért nem, a 20 éves munkatársi viszony szolidaritásából a *Nyugat* legalább formai érdeklődést fog tanúsítani, vajon nem volna-e kiadható munkám? Hogy ez az udvariassági gesztus is elmaradt, annak tudtam be, amit már jó ideje kénytelen vagyok tudomásul venni, hogy a *Nyugat* nem szívesen foglalkozik munkássággal. Mivel azonban megtanultam, hogy írói művem védelmében nem szabad visszariadni az alázatosságtól és a túlbuzgalomtól, felszólítás nélkül is eljöttem tegnap Önhöz, felajánlkozni.

Őn, igen tisztelt barátom, felvilágosított arról, hogy a vállalat elsőnek Proustot fogja kiadni, s négy-öt magyar író, akiket név szerint megemlített. Hozzátette ehhez, hogy ezeknek az íróknak a könyvei már készen is vannak, s hogy 1938 előtt mások kiadására már nem kerülhet sor.

Az említettek kitűnő írók, akiknek kiadását csak helyeselni tudom. De felhívom a *Nyugat* figyelmét arra a körülményre, hogy ezek az írók bármilyen más kiadónál is el tudják helyezni műveiket. Az a véleményem, hogy a *Nyugat*nak – ha kénytelen is anya-

gi érdekeire nézni – az is hivatása volna, hogy nehezebben hozzáférhető, kevésbé népszerű írókat is közönséghez segítsen, ha nem is jelentenek számára holtbiztos üzletet. Ha ezt nem teszi, miben különbözik bármilyen más kapitalista vállalkozástól? Én politikai s írói magatartásomnál fogva a tisztára kereskedelmi rendeltetésű kiadók előtt népszerűtlen vagyok – honnét várjak támogatást, ha nem attól a folyóirattól, amelynek 20 éve dolgozom, s ha rokonszenves nem is vagyok számára, de nyilván elismer írónak! Tovább megyek, a *Nyugat* nem is járt még utána annak, hogy üzleti szempontból valóban használhatatlanok-e írásaim – hiszen el sem olvasta őket, hogy meggyőződjék előzetes véleménye helyességéről! Én tavaly kértem (s nem kaptam) elegendő Baumgarten-segélyt, hogy kiadhassam egy regényemet: a *Nyugat* tehát tudta, hogy van egy kész regényem, de még odáig sem terjedt ki érdeklődése, hogy elolvassa. Tudta, hogy közel három éve dolgozom egy másik regényen – hiszen négy szemelvényt már közölt belőle, ami nyilván annyit jelent, hogy megüti valamennyire a szükséges mértéket, de erre a munkára sem volt kíváncsi. Végül megtudhatta volna, hogy tavasszal írtam egy kötetre való novellát – megtudhatta volna, ha érdeklődik.

Én ez érdeklődés hiányában is, sőt ez előzetes elvi elutasítás ellenére, bármily eredménytelennek látom is ezt a lépést, munkám iránti köteleességtudatból ezennel felajánlom a *Nyugat*nak fenti írásaimat.

Midőn arra kérem, szíveskedjék e levelemet Babits Mihály úrnak, szerkesztőtársának is bemutatni, maradok teljes tisztelettel híve

Déry Tibor

Kiadhassam egy regényemet – a Dubrovnikban írt SZEMTŐL SZEMBE című regényről van szó, amely csak 1945-ben jutott nyilvánossághoz.

Három éve dolgozom egy másik regényen – A BEFEJEZETLEN MONDAT-on (1947-ben jelent meg).

Szilasi Vilmos – Déry Tibornak

Freiburg i. Br., 1951. május 8.

Drága Tibulikám,

rendkívül meghatott leveled; olyannyira, hogy sietek rögtön felelni. Én is nagyon túl vagyok dolgozva, de távolról se annyira, mint Te, s még nincs is hajnal, csak éjfél, s így nagy öröm számomra beleélnem magam abba a hangulatba, hogy együtt vagyunk egy órára, mint annyszor és mindig nagy öröömre a hosszú élet folyamán. Lili levelezéséről Stinuskával nem tudok, fájdalom, semmit se mondani. Liluska drága Nina 80-ik születésnapjáról sarlachhal érkezett vissza. Képzelted rémületemet s az aggodalmat, melyben még mindig s még hetekig élek. Izolálva van szegényke, s csak egy üvegen keresztül tudok vele néha beszélgetni. Egyelőre könnyű lefolyású a betegség. Mindig tudtam, hogy Liluska egyike a legfiatalabb lényeknek. Az, hogy ilyen ifjonti gyermek, azt mégsem gondoltam volna. – A körülötted folyó viták rendkívül örvendtetnek, s nagy büszkeséggel töltenek el. Talán nem mindig kellemes személyesen vita központjában állni, de mégis mi adhat akkora örömet, mint tudni, hogy az embernek van közönsége, mely szenvedélyesen, szív- és lélekhangokkal foglalkozik avval, amit mondani akar. Minden szellemi produkció egy közösség számára van gondolva. Ha a közösség ily szenvedélyes várakozásokkal, meglepéssel vagy kritikával – de mindenesetre együtt haladással veszi lelkiismeretére a mondottakat, azt hiszem, az

alkotó elérte a legnagyobb sikert. Része lett napi gondolkodásának s a napi gondolkodás önmagával folytatott dialektikájának. – Boldogollak érte. A legnagyobb, amit elérhettél. Én is megkaptam életem végére minden teljességét a papíros-elismerésnek. De azt, hogy tisztelőim olvassanak is, azt hiszem, hiába várom. Új regényedről már kétszer írtam egész tanulmányt. Nem értem, hogy hogy nem kaptad meg. Igaz, hogy egyébként sincs jó tapasztalatom a postával. Gyergyai Albertnek [el]küldtettem kérésére Curtius Robert új nagy könyvét a középkori irodalomról, direkt a kiadótól. – Miután nem nyugtázta a könyvet, írtam neki, s levlapomra se kaptam választ. Ha látod, kérdezd meg, kérlek, hogy mi van. – Így lesz ez irodalmi elmefuttatással regényedről is. A mű minden részében nagyon megkapott. Most, hogy újabb szemelvényeket olvastam a készülő folytatásból, még mélyebb és egyöntetűbb benyomást kaptam. Az első rész külön publikálva kissé aránytalannak tetszett, egyrészt monumentális alaphang s annak megfelelő espositio, s aztán a könyv zöme látszólag szélesen kezelt epizód. Most az újabb részekből látom, hogy ez a benyomás téves volt. Technikád fejlődött. Úgy látom, ez az új regény tényleg eléri az igazi monumentalitását a nagy freskónak: ahogy Homéros tudta egyrészt nagy jelenetek részletezésével, másrészt azok összefoglalásával egy síkon, egy keretben az igazi természetes, a természetes tapasztalat és látásmódnak megfelelő egészet egyrétegűen egy kontinuális benyomássá tenni – úgy oldasz Te most meg művészi módon aktuális követelményeket. (Valószínűleg ez volt Homéros történelmi szükségszerűsége is.) Míg eddig a poentírozott novellisztikus koncentráció látszott fő erősségednek – még *A befejezetlen mondatban* is, melynek tündéri bája, hogy nagyszerű novellák fokozzák egymást folyton magasabbra, mintha lépcsőkön vezetnének fölfelé egy titkos dinamika szerint – most úgy látszik, sikerül, hogy a kompositio tartja magát egyensúlyban, nem meglepő alakok meglepő sorsainak meglepő következetessége. Nem tagadhatom, hogy szívemet és fantáziámat még mindig fogva tartja ez az alkotásmód eddigi művedben. Például a *Földalatti játékok* epigrammatikus biztossága még mindig szinte fölülmúlhatatlannak tetszik nekem. De tagadhatatlanul ott a legmegfogóbb a ravasz varázsoló-kézügyesség – míg most az egyszerűség tiszta zenéje s az elbeszélés zavartalan nagyvonalúsága kétségtelenül fölényesebb művészi föladat megoldása, a legnagyobbé, ha sikerül, amit még most nem tudok megítélni. Nem vagyok még biztos benne, hogy e néhány főalak alkalmas-e az epikus fölnagyításra, s hogy fölkeltik-e a rokonszenven fölül a nagyság példaadó tisztelettel és distanciával vegyes ámulatát. Remélem, igen; s akkor eléri a mű a kivételes művészi kötelességét, hogy egy nép megtanulja önmagát becsülni abban, amit szellemével nagyra becsül. – A részletekről jó volna hosszasan beszélgetni s szavainkat váltogatni. Egyébként is – ó, hogy kívánnám az együttlétet. – Nagyon megöregedtem, s több a nyűgöm, mint az örömöm. Sokszor üdvözlöm Anyád, mindkettőtöket nagy szeretettel ölel

Vilid

Stimuskával – Ernestin becézett alakja: Déry édesanyja.

Nina – özv. Rosenberg Hermann-né, Szilasi Zürichben élő anyósa.

Vita központjában állni – 1951 első felében többfelől is támadták Dérynek a *Szabad Nép* 1950. karácsonyi számában megjelent FEHÉR PILLANGÓ című elbeszélését.

Új regényed – a FELELET.

FÖLDALATTI JÁTÉKOK – a kötet címe helyesen: ALVILÁGI JÁTÉKOK.

Déry Tibor – Lukács Györgynek és feleségének

Ábrahámhegy, 1954. szeptember 18-án
a volt Lukács-villában

Kedves Gertrúd és Gyuri bácsi!

Hálásan meg akarjuk köszönni vendégszereteteget. Itt valamennyien kitűnően érezzük magunkat, eddig az idő is remek, szép volt, ma elromlott. Eddig az Annus is nagyon jól főzött, de ez is elromlott ma, de mi azért kitartunk.

A házban minden teljesen rendben van. Mindössze egy kis apró baleset történt, a kis Angéla betörte az alsó hálósoba ablakát. Ez nem volna baj, de tegnap este nagyon hideg volt, úgyhogy be szerettünk volna fűteni. Sajnos, sehol nem találtunk tűzifát, úgyhogy kénytelenek voltunk kivágni az egyik almafát, azt fel is aprítottuk, de nem akart tüzet fogni a kályhában, ezért utána egy cseresznyefát is kivágtunk, de az sem segített. Csak ekkor fanyalodtunk a bútorokra. Az egyszerűbb, fehérre lakkozott székek közül kettőt felaprítottunk, de mivel a kályha rettenetesen füstölt, még egy nád karosszékkal is megpróbálkoztunk, és csak akkor szántuk rá magunkat arra, hogy a kályhát szétszedjük. Visszarakni sajnos, nem tudtuk, és a lezuhanó kémény beszakította a padozatot, a vízvezetéki csövek kitörték, úgyhogy a tűzoltóság kivonult, de semmi baj sem volt, mert a keletkezett tüzet egy óra alatt eloltották. A tető ugyan teljesen leégett, de a falak épen maradtak, néhány bútordarab is megtalálható a falubeli parasztoknál, akik azokat gondosan megőrzik.

Mi most a pincében ülünk, nagyon jól érezzük magunkat, és ezt tisztára kitakarítjuk, mire elmegyünk.

Szíves üdvözzel, szeretettel és hálával

Tibor és családja
Örkény István, Angela és Kisangela

1954 nyarán Déry Tibor és Örkény István vidám hangvételű, közös („négykezes”) regény írásába kezdett. Lukács Györgyék villájába családjaik is elkísérték őket.

Az ötletekkel teli ugratást a háziak „vették”, ám nem a tudós, hanem felesége válaszolt – hasonló hangnemben.

Annus – Déryék házvezetőnője.

Lukács Györgyné – Déry Tibornak és Örkény Istvánnak

[Budapest], 1954. szeptember 21.

Tisztelt Elvtársak!

Vettem szeptember 18-án kelt levelüket. Nagy szomorúsággal töltött el nemcsak a bennünket ért pótolhatatlan anyagi veszteség, hanem az a tudat is, hogy mint annyiszor, újra mélyen csalódtam embertársaimban. Sohasem hittem volna, hogy a legmegbízhatóbbnak vélt barátaim ily rútol visszaélnek majd bizalmammal. Ezek után ne csodálkozzanak az elvtársak, hogy az ügyet rögtön átadtam a kéznél lévő, ti. házunkban élő ügyésznek kivizsgálás végett, arra a különös körülményre figyelmeztetve őt, hogy két héttel a történetek előtt nyomtalanul és titokzatosan eltűnt a nagy értékű kovácsolt kerti kapunk; véletlenül megtudtam, hogy ez utóbbi esemény idejében Önök a szom-

szédságunkban tartózkodtak, tehát nem kétséges, hogy ebben az ügyben is hová vezetnek a nyomok.

Tisztelettel a volt Lukács-villa tulajdonosa és volt barátjuk

Lukács Györgyné

Két héttel a történetek előtt – Déry és Örkény Szigligeten kezdte írni a közös regényt. (EGY NÉGYKEZES REGÉNY TANULSÁGOS TÖRTÉNETE címmel 1978-ban Örkény rendezte utólag sajtó alá.)

Déry Tibor – Szirmai Istvánnak

Budapest, 1960. június 4.

Szirmai Istvánnak,
az MSZMP Közp. Biz. titkárának

Rosszulesik, hogy el kell állnom a megszólítástól; levelének „tisztelt Déry úr” megszólítása megfoszt attól a lehetőségtől, hogy elvtársnak nevezsem. Annál jobban bánt ez a hangsúlyozott megkülönböztetés, mert igazságtalannak érzem, hisz több mint 40 éve a szocialista forradalom híve voltam és vagyok – börtönbüntetésem alatt és ellenére is.

Kérésem egyébként a következő: tisztázni akartam volna helyzetemet, munkámat és kenyérkereseti lehetőségeimet illetően. Hangsúlyozni kívánom mindenekelőtt, hogy semmilyen politikai szereplésre nem vágyom, s ilyet többé nem is kívánok vállalni, sem aktív, sem passzív értelemben, fáradt és öreg vagyok hozzá. A nyilvánossággal csak annyi érintkezést óhajtok, amennyi az írói munka természetéből következik. Mondanom sem kell, hogy a politikai szerep, amelyhez külföldön juttattak, nemcsak ízlésemmel és intencióimmal, de világnézetemmel is homlokegyenest ellenkezik. Dolgozni azonban, írói munkán, tovább is szeretnék, hisz majd egy fél század óta ez volt életemnek és minden szenvedélyemnek kiindulása és célja. A börtönben is dolgoztam – ez tartott életben –, néhány fordításon kívül egy színdarabot és egy regényt irtam (a regényen még jelenleg is dolgozom).

Kenyérkeresetem természetesen szorosán összefügg munkalehetőségeimmel, melyeket nem ismerek. Jelenleg baráti kölcsönökből élek, de a három év alatt is már 180-200 ezer forintra becsült adósságom gyűlt össze (anyám hosszas betegsége, halála, vagyoneklobzás stb.). Hogy a külföldön tudtomon kívül megjelent könyvekből van-e, ill. maradt-e pénzem, még nem tudom; ennek tisztázása most van folyamatban. Felteszem, hogy Svájcban élő rokonaim, kik családomat szintén segítették, ezt részben vagy egészben írói jövedelmemből tették, ebben az esetben adósságaim természetesen ennyivel csökkennének. Anyagi helyzetem ismeretéhez hozzátartozik az is, hogy ítéletem vagyoneklobzást mondott ki (amelyet végre is hajtottak), de meghagyta az Irodalmi Alapnál s a kiadóknál fennálló, régebbi előlegekből felgyűlt adósságaimat. Hozzá tartozik az is, hogy tudtommal nem vagyok az Irodalmi Alap tagja, sem SZTK-tag, tehát a most szükséges orvosi kezeléseket és gyógyszerellátást, amennyiben nem orvos barátaim látják el, ugyancsak fizetnem kell.

Nagyjából ezek azok a kérdések, a társadalom életében való szellemi és anyagi el-

helyezkedésemnek a kérdései, melyeknek tisztázásához segítségre van szükségem. A felvilágosításért kérem, fogadja előre is hálás köszönetemet.

Teljes tisztelettel

Déry Tibor

Déry Tibor 1960. április 1-jén szabadult a börtönből.

Egy színdarabot és egy regényt írtam – BÉCS, 1934 és G. A. ÚR X.-BEN.

Svájceban élő rokonaim – Szilasi Vilmos és felesége.

Illés Endre – Déry Tibornak

[Budapest], 1962. december 20.

Kedves Tibor!

Pénteken azért kerestelek oly makacsul (úgy emlékszem, háromszor is próbálkoztam a telefonnal), mert karácsonyi pihenő-szabadságom előtt utoljára voltam a kiadóban, s el akartam mondani: az előszó jó, hasznos, útbaigazító – de arra kérlek, hagyjuk el az utolsó bekezdést; ez a néhány sor feleslegesen kihívó és fölényes (durván és túl élesen fogalmazok). Utólagos engedéllyel ezt a bekezdést el is hagytam; természetesen, ha ragaszkodsz hozzá, az előszót kiegészíthetjük ezekkel a sorokkal is.

Pénteken még egyszer átsimítottam a lektorok összesített jelentését, s meghagytam, hogy az úgynevezett „tervcédulával” küldjék fel a K. F.-ra.

Úgy gondolom, ez megtörtént azóta.

A tervcédulák forgási sebességét ismerve – választ január első hetében várhatunk (az ünnepnapokra is gondolva); s akkor, remélem, megkötethetjük a szerződést.

Ha szabad kérést tanácsot adnom, addig te személyesen ne sürgesd a választ a Főigazgatóságon vagy másutt; tapasztalatom szerint a korai sürgetések inkább lassítják a rendes menetet.

Szeretettel üdvözlöl régi híved

I. Bandi

Illés Endre a Szépirodalmi Kiadó vezetőjeként foglalkozott Dérynek a börtönben írt regényével (G. A. ÚR X.-BEN).

Hagyjuk el az utolsó bekezdést – a regény nyomdai példányának hiányában nem dönthető el, mi az, amit a levélíró kihagyásra javasolt. A hagyatékban található „kézfűzetes”, kézzel írt fogalmazvány több ponton is eltér a megjelent szövegtől. A legkényesebb – s érthető módon kihúzott – részlet a szocializmus utópiájára vonatkozik, s a következőképpen hangzik: „*A szocializmus utópiáját nem tudnám megírni, mert ez csak most alakulván ki az ember keze között, még nincsenek meg megbízható ismertetőjelei, melyekből jövőjére következtethetnénk.*”

K. F. – a regény megjelentetését engedélyező Kiadói Főigazgatóság.

Zelk Zoltán – Déry Tibornak

Budapest, 1975. június 17.

Kedves Tibor!

Nehéz felelnem leveledre, mert a választ nem írom, hanem tollba mondom Erzsébetnek, aki, tudom, nem hajlandó mindent leírni, amit én megírnék Neked. Így csak

annyit, hogy három hete az elviselhetetlenek hitt fájdalom még elviselhetlenebbé vált, s a Kútvölgyi átpasszolt az ORFI-ba, ahol tévé van ugyan a szobában, de mosdó nincs. Képzeld el, járóképtelenül mosdó nélküli szobában élni. Élni? Feküdni. Ezek után arra kérlek, ird meg őszintén: mit álmodtál rólam? Az Illyés idézte versemet szó szerint lediktálom:

*Falu végén van egy kut,
abba minden ut befut,
megfürödnek az utak,
azután tovább futnak.*

Nem akarok rosszmájúskodni, bár az Isten annyi szenvedéssel talán följogosított rá, azt hiszem, Gyula azért javította ki a verset (de ezt csak Böbének és Noked írom, s nem tihanyi szomszédodnak), mert ha megfürödnek az utak, akkor hogyan vihetnék galambomat...?

De így is jólesett, hogy Gyula gondolt rám, jólesik minden apróság, amit magamkorabeli vagy idősebb barátaimtól kapok. Bár végképp „dérysta” lettem: nem hiszek a lét értelmében. De ha már élni születtem, akkor miért nem tudtam ezt testi gyötrelmek nélkül végigcsinálni? Hidd el, drága Tibor, hogy se az ifjúkori éhezések, padon s bokorban hálások, a háromesztendős munkaszolgálat, a hajdani toloncház s a majdani börtön mind olyan, hogy egyszerre az egészet végigcsinálnám cserébe mostani állapotomért.

S most muszáj Erzsébetnek leírni: ráadás szenvedés, hogy nem tölthettem el vele néhány testi gyötrelmek nélküli szép öreg esztendőit. Látod, milyen bőbeszédű lettem? Talán azért, mert már el se tudom képzelni, hogy írni is fogok valaha.

A hajdani nagy barátsággal, olyannal, amit akkor éreztem Irántatok, amikor Niki néhány napig a vendégem volt, azzal a föltámadt nagy szeretettel öllek mindkettőtök

Zoltán

és én is, az író írója, szeretettel

Erzsébet

Erzsébet – Sinka Erzsébet, Zelk felesége.

Az Illyés idézte versemet – Illyés Gyula a HATTYÚDAL ÉBRESZT, VAGY LEHET-E A NÉPNEK MŰVÉSZETE? című tanulmányában idézte Zelk Zoltán „Falu végén” kezdetű versét, annak illusztrálására, hogy az „urbánusokat” is megihlette a népköltészet. Az utolsó sorát túl „földközelinek” tartotta, s helyesebbnek látott volna a végén egy „Viszik galambomat” típusú befejezést.

Niki – Déry kutyája.